

ISSN 2411-4758 (Print) 2518-1602 (Online)

Native word in ethnocultural dimension, Drohobych, Posvit, 2022, pp. 188-206.

DOI: <https://doi.org/10.24919/2411-4758.2022.242683>

УДК 811.161.2'42:821.161.2.09(092)

МОВНИЙ ОБРАЗ-КОНЦЕПТ ВОЛЯ В РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ПОЕТА ПЕТРА КАРМАНСЬКОГО

Марія ФЕДУРКО,

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич)
mfedurko@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1148-3867>

Research ID: T-2629-2018 (<http://www.researcherid.com/rid/T-2629-2018>)

Оксана ФЕДУРКО,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри порівняльної педагогіки та методики викладання іноземних мов, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) *fedurko19@gmail.com*

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2842-0555>

Research ID: T-2591-2018 (<http://www.researcherid.com/rid/T-2591-2018>)

**Статтю подано до редакції / The article is submitted to the editorial board:
30.07.2021.**

Статтю опубліковано / The article is published:

У статті з'ясовано характер представлення у віршах збірки Петра Карманського «За честь і волю» одного з найважливіших для україномовної картини світу компонента – мовного образу-концепту ВОЛЯ. Наголошено, зокрема, на часі й обставинах виходу збірки та на творчій еволюції автора, пояснено, чим зумовлений вибір об'єкта й предмета аналізу, та окреслено сутність основного поняття й терміна, якими оперують автори, – «мовний образ-концепт». Установлено, що в досліджуваних текстах актуалізовано насамперед такі параметри цього концепту, як історико-патріотичний, психо-емоційний та морально-етичний; продемонстровано його гіперо-гіпонімічну природу та розкрито характер образно-асоціативних зв'язків.

Ключові слова: *концептосфера, мовний образ-концепт, параметр концепту, концепт-гіпонім.*

**LANGUAGE IMAGE-CONCEPT OF WILL
IN THE REPRESENTATION
OF THE POET PETER KARMANSKY**

Mariia FEDURKO,

Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Philological Sciens an teaching methods in elementary school Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Drohobych, Ukraine) mfedurko@ukr.net

Oksana FEDURKO,

Ph.D. in Philology lecture Department of comparative pedagogy and methods of teaching foreign languages, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Drohobych, Ukraine) fedurko19@gmail.com

Linguistic image-concept – the basic concept of artistic conceptology, which explores the individual-authorial pictures of the world and features of representation of common language concepts – mental entities that reflect the content of cognitive activity of the individual and society, is a carrier of information about known objects and culture of the people and features of their emotional and value perception. The advantages of the term “language image-concept” over the term “concept” are that it emphasizes the significance in the structure of the phenomenon it denotes subjective, image-associative and emotional-evaluative components, accompanying the objective, logical-conceptual. The purpose of the article is to trace the specifics of the linguistic representation of the image-concept of WILL in Peter Karmansky’s poetic collection “For Honor and Freedom” with an emphasis on which of its parameters and why its author actualizes. In the context of this goal, it seemed important for the authors to find out the time and circumstances of writing and publishing the collection: the poems were created during the struggle of Galician Ukrainians for the Western Ukrainian People’s Republic (1918-1922) and published in 1923 in Brazil. was a poet on behalf of his government.

The analysis of the texts of the poems included in the considered collection, in particular, their lexical composition made it possible to conclude that the poet actualizes in them first of all historical-patriotic, as well as psycho-emotional and moral-ethical parameters of the language image-concept WILL. The dominance of the historical and patriotic parameter is motivated by the fact that the author’s attention is focused on those meanings that are based on the meaning of ‘freedom, independence; the opposite slavery, slavery of the state of Ukraine’. The validity of this conclusion is evidenced, among other things, by the figurative-associative connections of the concept of WILL, and along with them – the most important concepts-hyponyms, which form its structure as a hyperonymic formation, as well as nomen-verbalizers, among which metaphors are noted.

Keywords: *conceptosphere, language image-concept, concept parameter, concept-hyponym.*

*Я син часу, дитя всіх ваших смутків, болів,
Всіх ваших скорбних дій і всіх нових недуг,
В моїй душі лежить гніздо всіх ваших молів:
Безсильних поривань, і сліз, і вічних туг.
(П. Карманський. Coda)*

Постановка проблеми. Серед підрозділів сучасної лінгвістичної концептології вчені виокремлюють художню, яка не лише допомагає пізнати закономірності членування, категоризації та фіксації тим чи тим етносом світу, а й засвідчує актуальність дослідження індивідуально-авторських концептосфер як сходинок до пізнання всієї системи концептів народу, належність до якого вони виявляють. Під концептом як мінімальним складником цієї системи розуміють, попри всі розбіжності наявних підходів (Н. Арутюнова, С. Ворчаков, І. Голубовська, С. Жаботинська, В. Карасик, В. Кононенко, В. Красних, О. Кубрякова, Д. Ліхачов, О. Селіванова, В. Телія, С. Тер-Мінасова, Т. С. Clausner, M. Schwarz та ін.), дискретне ментальне утворення, визначальну, відповідним чином структуровану й представлену в плані вираження низкою мовних реалізацій одиницю мисленнєвого коду людини, що відображає зміст пізнавальної діяльності індивіда й суспільства, є носієм інформації про пізнані предмети і явища довкілля, їхнє місце в культурі народу та особливості їхнього емоційно-ціннісного сприйняття (Приходько, 2013, с. 21). Запропонований дослідниками антропоцентристської семантики термін мовний образ-концепт увиразнює значущість у структурі цього феномену суб'єктивних, тобто образно-асоціативних і емоційно-оцінних компонентів, супутніх об'єктивним, осягненим людським *ratio*, які формують його поняттєву основу (Никитина, 2011, с. 98).

Якщо слідувати думці І. Кочан (2016), що заголовок у тексті є «авторським концептом», домінантою, що забезпечує його «сміслову й емоційну єдність» (с. 57), то вповні слушно визнати: чільні слова назви збірки поезій П. Карманського «За честь і волю» є водночас її провідними образами-концептами. У такому разі **актуальним** постає аналіз специфіки їхньої репрезентації автором, позаяк під таким поглядом ні ця збірка поета, ні всі інші ще не досліджувано.

Аналіз досліджень. Історичні обставини політичного й національно-культурного буття українського етносу спричинилися до того, що концепт ВОЛЯ, попри його універсальний характер (див., для прикладу, праці Н. Арутюнової (2003), А. Вежбицької (2001), О. Шмельова (2018), А. Padzińskiej (*Etnolingwistyka*, 2013, s. 131 – 143), М. Grygiela (*Etnolingwistyka*, 2013, s. 161 – 181), у культурі й свідомості українців набув статусу визначального чинника буття, причино-наслідкового явища,

що стимулює, пояснює й пов'язує різновекторні дії індивіда та спільноти, мети, на досягнення якої вони повсякчас мають бути спрямовані (Беценко, 2017, с. 85; Кононенко, 2004, с. 29). Зазначеним пояснюємо активність його опрацювання українськими мовознавцями – розвідки Ю. Балацької, Т. Беценко, О. Василенко та О. Семенишин, І. Голубовської, Н. Грозьян, А. Мокієнка, Ю. Прадіда, Т. Космеди, Л. Фатєєвої, О. Яцкевич та ін.

О. Яцкевич (2009), для прикладу, представила комплексний аналіз смислового та структурного планів концепту ВОЛЯ в українській мовній картині світу. Т. Беценко (2017), простеживши семантику цього концепту на тлі текстово-образної системи народних дум, визнає його концептуальним ядром національно-героїчного епосу, тим поняттєво-естетичним узагальненням, у якому сфокусовані думки й почуття усіх поколінь українців (с. 85–86). А. Мокієнко (2004) дослідив особливості його функціонування в поетичному дискурсі Т. Шевченка, наголосивши на актуальності образів степу й поля в його представленні. У працях І. Голубовської, а також О. Василенко й О. Семенишин запропоновано зіставний розгляд цього концепту – на матеріалі української та російської (Голубовская, 2002), української та англійської (Василенко, Семенишин, 2016) мов. Важливою в контексті визнання специфічності національно-мовних картин світу постає заувага І. Голубовської, що в українській культурі, на протигагу російській, «аксіома етнопсихології» стосовно волі набуває історико-психологічного, а не географічного характеру (с. 149). У слушності цього спостереження авторки переконує розвідка О. Шмельова (2017) і процитована ним думка Д. Ліхачова: «Широкий простір завжди панував над серцем росіянина. <...> воля вольная – це свобода, поєднана з нічим не обмеженим простором» (цит. за Шмельов, 2017, с. 679).

Проте чи не першим доволі ґрунтовну характеристику концепту ВОЛЯ в пов'язанні з концептами СВОБОДА, НЕВОЛЯ на матеріалі українських поетичних і прозових творів здійснив В. Кононенко (2004), виходячи з настанови, що «літературно-художнє, передовсім поетичне, мовлення з його тяжінням до узагальнень і абстрагованих понять надає широкі можливості вивчення контекстного вживання найменувань, включених у концептуальне поле» (с. 21).

Мета нашої статті – простежити специфіку мовної репрезентації образу-концепту ВОЛЯ в поетичній збірці Петра Карманського «За честь і волю» з акцентуванням того, які саме з його параметрів і чому актуалізує автор.

Виклад основного матеріалу. Найкращий, за словами Остапа Грицяя (1922), лірик Галичини початку ХХ ст. (с. 25), Петро Карманський уже в передгроззі Першої світової війни змінив тони своєї ліри: від нот смутку й печалі, від занурення у світ власного «Я», котрими засвідчив свої симпатії до символізму як нового напрямку в європейській штуці кінця ХІХ ст., до актуалізації проблем національно-суспільного буття не тільки галицьких українців, а й усього люду українського, розіп'ятого поміж двома імперіями. *«Світу! Світу!» – Благають руські скорбні чада, А я, нещасний, – я ридаю... Коли ж засяє блиск відроди / На в'ялих видах,* – розпочує поет над долею своїх братів у вірші «Під дубом Т. Тасса» зі збірки ще символістського плану «Блудні вогні», виданій 1907 р. У часі ж війни й української революції, коли зазоріла надія, що державі Україна бути й сам поет активно долучився до її будівництва, патріотичні й національно-визвольні мотиви в його ліриці стали домінувати. *«І я голубив казку мрій, І неба досягав руками. Та казка злинула в вирій, А мрію вбили нагайками»* (с. 206), – так скаже він згодом про той час і про своє місце в ньому, а також про те, що віковичній мрії українців не судилося збутися: український проект початку ХХ ст. дійсністю не став. Україну знову розіп'яли, але тепер вже між чотирма державами – Польщею, Радянським Союзом, Румунією, Першою Чехословацькою Республікою. Проте Карманський не здався й рук не склав, а взявся «за літературну працю характеру в першій мірі виховуючого», бо був переконаний: націю до перемоги треба готувати, а для цього важливо кожному її одиницю навчити «бути **вільним** (виділення наше – М. Ф., О. Ф.) горожанином» (Карманський, 1922, с. 2). У переліку творів поета того часу й такого плану – збірка поезій «За честь і волю», видана в Бразилії 1923 р., куди у січні 1922 р. Карманський вирушив за дорученням свого уряду в екзилі (Відень) для збору серед тамтешніх українців коштів для ЗУНР. Історія свідчить: битва за незалежну Українську державу на той час і галицькими, і надніпрянськими українцями була загалом програна.

Жанрово збірка не однорідна (Голомб, 1996, с. 12): тут виявляємо і гімн («Січковий гімн»), і пісню («Пісня віри»), клятву («Стрілецька присяга») та заклик («Порвім на кобзах струни...», «Не похилийте факлі...»), присвяту («На розгром польського імпералізму»), молитву («Отче наш!», «Лиш в Тобі, Всеблагий...»), стислу жанрову зарисовку («Моя ти Земле!», ліричний портрет («Ждала молилася...»), колицкову («Спіть, Герої, спіть!»), вірш-лист («Останній лист до матері», цикл «Галицькі листи»). Усі разом вони становлять, за словами А. Крушельницького,

«одну з найсильніших поетичних вияв зраненого почування галичанина-українця» (цит. за Голомб, 1996, с. 12).

Хоч понятійними ознаками та компонентами лексичного значення сутність концепту не вичерпується, проте вони важливі для її осягнення, адже є його серцевиною, тим ядром, на яке нашаровуються, від якого відбруньковуються нові образно-асоціативні й емоційно-оцінні компоненти, насамперед індивідуально-авторські. Щоб встановити, чи характеризують вони і в якій спосіб чільний концепт аналізованої збірки П. Карманського, з'ясуємо його лексикографічні характеристики.

Етимологічний словник української мови пов'язує слово *воля* з псл. *volja* 'воля' – похідним від *velēti* 'веліти', засвідчує його у словниковому складі всіх слов'янських мов, а також спорідненість із лит. *valià* 'воля', лтс. *vala* 'тс.', дісл. *val* 'вибір', двн. *wala* 'тс.', нвн. *Wahl* 'тс.; вибори', *Wille* 'воля', *wollen* 'хотіти', дінд. *vārah* 'бажання, вибір', ав. *vāra-* 'воля; відбір', кімр. *guell* 'краще' (ЕС, 1982, с. 423).

Сучасні тлумачні словники засвідчують багатозначність лексики *воля* (6 лексико-семантичних варіантів із семантичними нюансами (СУМ 1, 1970, с. 735), спричинену її семантичною еволюцією, що підтверджують словникові праці з попередніх історичних періодів. Так, словник С. Тимченка повідомляє про два значення слова *воля*: «1. Желание. 2. Усмотрение, распоряжение» (Тимченко, 2002, с. 113 – 114), тоді як словник за редакцією Б. Грінченка (1907 – 1909) – про три: 1) Воля, свобода. 2) Власть, сила. 3) Желание, соизволение (с. 388).

Аналіз лексичного складу текстів збірки П. Карманського «За честь і волю» показав, що основні вербалізатори чільних її концептів (ВОЛЯ, ЧЕСТЬ) – номени *воля*, *честь* – не є в них найчастотнішими одиницями: виявлено 12 уживань слова *воля*, 4 – його синоніма *свобода* / *Свобода* і 5 уживань слова *честь*. Окрім того, засвідчені тут також і їхні деривати, важливі, на думку дослідників, для витворення автором змістового плану концептів (Ляхова, 2016, с. 124). Стосовно слова *воля* це похідні *вольний* / *вільний* (9), *неволя* (1), *самоволя* (1), *визволення* (1), *задовільля* (1), *вільно* (1), *добровільно* (1), *вдоволен* (1), *увільнити* (1), *зневолити* (1). Маємо, отже, підстави вважати, що в збірці певною мірою порушена встановлена щодо концептів закономірність: їхня частотність і способи вербалізації важливі, бо вказують, що «з усього ментального континууму <...> з тих чи тих причин актуальне для людини, її життя» (Огар, 2021, с. 55). Проте варто мати на увазі й те, що «дослідницька оптика вимагає зосередження не лише на очевидному, ословленому, а й на прихованому, імпліцитному, яке спонукає до пошуків, мотивує не просто читати текст, а прочитувати, відчитувати у сказаному ті смисли,

які імпліковані в підтексті й затексті» (Яремко, Лужецька, 2021, с. 18) і які, продовжимо, засвідчують з'яву нових образно-асоціативних і емоційно-оцінних компонентів у структурі концепту.

Вірші збірки написано безпосередньо в часі боротьби за незалежну Українську державу чи невдовзі по тому. Збірка має присвяту: «Посвячується Тим, що своєю цінною кров'ю змили з Народу України ганьбу рабства» (Карм., с. 186). Її відкриває вірш «В перші роковини падолиста». Падолист (Листопадовий чин (зрив), Листопадова революція) – вікопомна подія в історії не тільки Східної Галичини, а й усїєї України: у ніч на 1 листопада у Львові відбувся збройний виступ за самостійну Західноукраїнську державу, який поклав початок і подиву гідним звиятам, і численним людським втратам. Листопадова революція, за словами В. Дорошенка, її свідка й до певної міри учасника, «наче той граничний стовп, різко відділяє багатовікове підневільне минуле краю від героїчної доби відновлення давно втраченої його державности» (Дорошенко, 1948, с. 3). Не було б її, не було б і 22 січня 1919 р., Дня Злуки українців західних і східних земель. Тож зрозуміло, чому автор акцентує саме на історико-патріотичному параметрі концепту ВОЛЯ: «свобода, незалежність; протилежне неволя, рабство» (СУМ 1, 1970, с. 735). Проте не окремої людини (бо його життєве кредо – *умрем для власних мрій і здвигнем на верху усїх змагань і туг ідола Вітчизни* (с. 210), а всього народу вкраїнського, лицарського, геройського, зі славною історією, народу-Велетня, що, як здавалось ворогам, скорився, примирився з рабством, навіки скам'янів у сні (звідси метафора-перифраз *Лазарове тіло* й епітет *воскресша* до слова *воля* у вірші «Святий герою!»), але який спромігся на диво: пішов на прою з темними силами світу, неодмінними супутниками рабського буття:

*Лазарове тіло,
Закуте в гробі три дні, три віки,
Воскресло, встало, кровію скипіло
І, меч двосічний взявши до руки,
Пішло до бою з темним духом смерти.*

(В перші роковини падолиста, с. 186)

Отож століттями гноблений народ повстав за власну державу. До слова, компонент («державний сувернітет») містить у своїй семантичній структурі тільки лексема *свобода* (СУМ 9, 1978, с. 98), синонім слова *воля* й певною мірою його протичлен, порівняймо: «Дихотомія понять *воля* і *свобода* ґрунтується на протиставленні психічних і суспільно-політичних категорій, проте в разі перенесення психічних явищ на соці-

альний рівень або навпаки – із соціальної в психічну сферу – обидва поняття перетинаються, накладаються одне на одне» (Кононенко, 2004, с. 33). Останнє перенесення (із соціальної сфери в психічну), а відтак і переплетення, перетинання згаданих концептів характеризує не лише вірш «В перші роковини падолиста», концентрованим вираженням якого є фраза-рефрен «Ми вольні!» у двох останніх його строфах (*Осанна гордим Лицарям! Ми вольні! / Ми вольні! <...> / Ми вольні, браття, і ми будем вольні!* – с. 186), а й усю збірку.

Свобода, воля, незалежність держави вартують великого труду, навіть якщо вона ніколи не була поневоленою. А коли навпаки, то, щоб порвати «пута в віковій тюрмі», потрібно прикласти титанічних зусиль, пролити море крові, бо «лиш підлий хоче добровільно стерти своє нікчемне ймення з карт буття» (с. 186), зважитися не лише на боротьбу, а й смерть, навіть більше – мати відвагу послати на смерть синів: *Ти йдеши, мій сину? Що ж! Іди здоров! / Тебе спиняти я не маю права. / Даремний жаль, як кличе слухина справа, Як з України ворог точить кров* (с. 188), тих, що ще вчора були людьми наймирнішої професії – хліборобської (на початок ХХ ст. понад 94% галицьких українців були зайняті в сільському господарстві):

*Тихо, непримітно
Із сіл піднявся семий вал потуги –
І розплилася темінь безпросвітна,
І вмерли наші вічні смутки й туги
(Усе як в казці. с. 196)*

Зрозумілим постає образно-асоціативний зв'язок *боротьба за волю України – жнива*, котрий виявляємо в другому вірші збірки – «Ви тямите? – Раби!»: *Ми вийшли з сіл на жниво, / І бренькіт наших кіс / Крилавий клав покіс* (с. 187). Він має за підґрунтя уявлення, що жнива – це часто-густо теж битва, від якої залежить цілорічне (і не тільки) життя селянської родини. Образ жнив як символ боротьби за волю наскрізний у збірці. І якщо у вірші «Втікач до синка» (цикл «Галицькі листи») виявляємо лиш натяк на грядущі грізні битви за спасенну волю (зафіксуємо тут прозорливість поета щодо майбутніх звитяг воїнів ОУН-УПА): *Ми тут готовимо серпи / І ждем пори, щоб вийти в поле, / Бо йде велика хвиля жнив* (с. 205), то в поезії «Підемо в країну сліз...» вони чітко прочитувані: *І, сковані ланцом одних святих натуг, / Чекати будем жнив, кривавих помсти жнив* (с. 210).

Контекст слова *воля* у вірші «Ви тямите? – Раби!» теж не випадковий: *І трупом по полях / Мостили волі шлях* (Карм, с. 187). Треба розуміти,

що трупами власних синів. Їх у тій нерівній борні з ворогом польським і московським полягло чимало. Автор закликає своїх земляків не миритися з поразкою, готувати перемогу й вірити в неї: *Не дай, щоби огонь завітного Хориву, / Що груди твою палить, в душі твоїй помер* (с. 198); *Прийдуть, прийдуть страшні жнива Немези, / І гріх пожне гіркий свій плід розплати!* (с. 191) та випрошує в Господа кари для ворогів: *За кров невинну, ріками пролиту, / За гори трупів, катове підножжя, / За нашу волю, до хреста прибиту, / Скарай їх, Боже* (с. 216). Воля, до хреста прибита – це воля не досягнута, не здобута, частково тому, що ворог був сильний і обсидав із різних боків: *тут кат-аристократ, там п'яний горлоріз...* (с. 190), а європейські сусіди не спішили з підтримкою, ба більше, допомагали губителям волі: *Скінчився карнавал і оргія брехні: / Остався тільки скорб французьких оборож* (с. 208) – це про армію генерала Галлера, сформовану Антантою на території Франції з поляків – військовополонених і добровольців – для боротьби з більшовиками, але використану в польсько-українській війні проти Галицької армії. Частково і через певну слабкість волі: *не мали зваги вмерти і побідить наругу смерти* (с. 195) (порівняймо зі словами Л. Лук'яненка, процитованими В. Кононенком (2004, с. 33): «Річ у тому, що маємо багато патріотів, які чудово розуміють проблеми нашої державності й необхідність боротьби із загрозами їй, але їм бракує волі мобілізувати свої здібності до необхідної праці»), хоч поет і наголошує повсякчас на високій ціні боротьби за волю: тисячі могил на вимерлих галицьких полях. Проте найбільшою мірою – через розбрат у рядах українців. Про це автор доволі відверто каже у вірші «Не спис монгольських орд...», маючи на увазі, треба думати, факт підписання у Варшаві 2 грудня 2019 р. представниками УНР та Польщі проекту декларації, за яким передбачено було віддати Польщі Східну Галичину разом із Холмщиною, Поліссям, Підляшшям, Західною Волинною:

*Не спис монгольських орд, не злоба дикаря
Тобі копали гріб на вимерлих полях.
Тебе зранив твій брат, вчорашній раб царя,
Котрому ти пробив до визволення шлях
(Не спис монгольських орд..., с. 190)*

Спільнокореневе до волі багатозначне слово *визволення* у наведеному фрагменті вжито в значенні ‘зробити(ся) вільним, незалежним; позбавити(ся) пригноблення, безправ’я, чийогось панування’, почасти амбівалентному. Адже, з одного боку, підсилює провідне для збірки значення концепту ВОЛЯ ‘свобода, незалежність держави України’, а з другого, – позначене віднесеністю до психічних категорій, виявляє сто-

сунок до людини, точніше людей (слова *брат, раб* вжиті в переносному значенні: синекдоха як тип перенесення).

В одній із строф вірша-молитви «Отче наш!» автор актуалізує психо-емоційний параметр концепту ВОЛЯ, згідно з яким воля – така функція людської психіки, що полягає в здібності/нездібності індивіда керувати власною поведінкою та вчинками (СУМ 1, 1970, с. 735). Відповідно може бути сильною або слабкою. Слабка (у Карманського – *слаба*) воля не може бути у людини прозірливої, тож взаємодія зі словом *сліпота* цілком умотивована:

*Ми знаємо, що ми чимало нагрішили,
Прости нам **сліпоту слабої волі** й тіл!
Та катові простить у нас немає сили...
Ох, Отче, не ждай від нас надлюдських діл!*
(Отче наш!, с. 196)

Проте ці слабкість і сліпота спричинені не фізичними чи психічними вадами людини, а її неготовністю чи навіть небажанням виконувати євангельську настанову – любити ворогів і прощати скоєні нам кривди.

Такій волі автор протиставляє волю іншого плану – яка вказує «всій вселенній праву путь» (с. 196). У цій поезії, а також у віршах «Ми на жертівник дій...», «У Гефсемані» слово *воля* співвідносне з поняттями влада, рішення, але не людини, а Всевишнього. У такому разі воно взаємодіє з атрибутами-конкретизаторами належності вольової енергії *Твоя, Божя: І ми, безраді, йдем крізь присмерки тривоги: / Твоя будь воля скрізь – на небі й на землі!* (с. 196); *Невже об лід людства розіб'ється таран / Кривавих наших мольб? Най буде Божя воля...* (с. 189). Результати ж людської волі можуть бути невтішними, особливо якщо вона чинить усупереч волі інших людей. Таку волю називають самоволею, вона – носій негативних смислів, спрямованих не на творення, а на руйнування. Проте в наведених нижче рядках слово *самоволя* має, на нашу думку, дещо відмінне від словникового значення – ‘прийняте всупереч історичним обставинам рішення змагатися за власну державу’, за яке народ платить кров’ю своїх синів (у тексті – *священна жертва*):

*Проте не наша, а Твоя будь воля;
Ми чашу горя вип'єм до краплини.
Та біль нас ломить, що безслідно згине
Священна жертва, й наша **самоволя**
Залишить внукам тільки гільйотину...*
(У Гефсемані, с. 219)

Якщо ж воля людини підпорядкована високій меті – побудова національної держави, то здатна творити дива, дорівнюючись у своїй життєствердній енергії силі й волі Бога: *Хай в серці вашім б'є пророча віра, / Що воля гори з місяця переставить* (с. 189). Така воля бажана, потяг до неї варто ретельно плекати: *На гін до волі, що людині мила, / На ненависть до лядських гайдуків – / Я присягаю і клянусь* (с. 229). Такі контексти актуалізують морально-етичний параметр концепту ВОЛЯ.

Образно-асоціативне поле слова *воля* в аналізованій збірці, окрім уже згаданих лексем *жнива, кров, смерть*, створюють символізовані номінації на позначення різнорідних понять. Це в основному одиниці з позитивною конотацією, зокрема, *віра: Хай в серці вашім б'є пророча віра, що воля гори з місяця переставить*; *розпал* (маємо на увазі третє значення цього слова – ‘стан великого внутрішнього збудження, нервового піднесення’ (СУМ 7, 1977, с. 755), без якого волі не здобути), *буря* (вона, як і воля, імпульсивна, сумісна зі швидким рухом, переходом з одного стану в інший), *труди* (воля потребує напруги сил, енергії, без яких неможлива також праця/труд): *І туга до волі вергла нас в розпал – На бурю, на Сізіфа труди* (с. 226) – уважаємо, що в цьому контексті нейтралізовано сему ‘безплідна’ (СУМ 9, 1978, с. 216) у значеннєвому плані фразеологізму *Сізіфова праця (робота)*, натомість посилено компонент ‘важка, виснажлива праця’; *щастя: Коби тобі лиш, бідна мати, / І тим, що смутком ржавлять трати / День волі й щастя зазорів* (с. 222); *побіда (Ти прапор волі в Київ виніс двічі / І двічі в Лаврі дзвін вітав побіду* (с. 194).

Концепт у тексті можуть репрезентувати його складники, або концепти-гіпоніми (Янченко, 2018, с. 49), стосовно яких він є гіперонімом. В аналізованій збірці таким уважаємо насамперед концепт ВЕСНА, актуалізований у вірші «Чуєте дзвін?». Весна для ліричного героя, як і воля, – це початок чогось радісного, незвіданого, квітучого. Втрата волі – це як смерть весни. У першій строфі вірша йдеться про волю, точніше про її втрату, яку автор ідентифікує з похороном, уводячи в текст всі його атрибути – пісня горя, плач, ридання дзвона:

Чуєте дзвін? Це він! Це він!

Це люд одчаєм дзвонить.

Ридає дзвін на гріб руїн

І волю в нім хоронить.

З долин і з гір

Б'є плач стихір –

Лунає пісня горя.

(Чуєте дзвін?, с. 221)

У передостанній – про тих, хто спричинився до втрати дару Весни, тобто волі: *Це злі сини, / Що дар Весни / Втопили у роздорі* (с. 221). Боротьба за волю вимагає одностайності рядів; розбрат, незгода, різні цілі й настанови (що характеризувало дії західноукраїнського й центрального урядів – *злі сини!*), неминуче ведуть до поразки. Написання з великої літери, засвідчує персоналізацію цього поняття – пригадаймо традиційне зображення весни в образі дівчини у вінку.

Інші концепти-гіпоніми – ВІДВАГА, СИЛА/МІЦЬ: *Нам же дай відвагу, / Дай міць Самсона, яка перемаже, / Зітре на порох гуннову ватагу* (с. 216). В образі «гуннова ватага» автор узагальнює всіх загарбників-поневолювачів рідної землі. Щоб подолати їх, необхідна насамперед відвага А далі – сила або, як каже автор, міць, така, яка була у старозавітного героя Самсона, борця з ворогами ізраїльтян.

Відвага й сила необхідні для всякої дії. Якщо така дія – визволення від гніту, то її обов'язковим складовим елементом мусить бути помста (у Карманського – месьть), бо влади ніхто ж добровільно не зрікається. Так в коло авторських реалізацій концепту ВОЛЯ входить гіпонім МЕСТЬ:

*Звершилась міра: кров братів,
Нелюдські злочини катів
І зганьблена народу честь
Зродили месьть, криваву месьть!*
(Січовий гімн, с. 224)

Концепти ГНІВ, НАРУГА у художній картині світу П. Карманського теж унаявнюють концепт ВОЛЯ: відвазі й чину передують незадоволення певним станом речей, його критика (висміювання), що породжують заперечення й гнів – порівняймо доволі промовистий образ «граймо громом гніву і наруги» у таких рядках: *І не співаймо співів надмогильних, / А граймо громом гніву і наруги!* (с. 189). Гнів у такому разі стає продуктивною силою, він зроджує нові ряди борців, згуртовує їх на свято (гіпонім БЕНКЕТ) волі:

*А ляжемо, воскресне гнів
Колишніх літ, безсмертних днів,
Здригнесь Бескид від нових чет,
Почнеться справжній наш бенкет.*
(Січовий гімн, с. 225)

Концепт ДОЛЯ зараховуємо до гіпонімів концепту ВОЛЯ на підставі їх взаємопов'язаності, порівняймо приклади взаємозаміни дериватів цих одиниць (*безвольний, бездольний*) у тотожних контекстах – вірш «Святий герою»: *Бездольна жертво хатніх коромолів, / В дім Путифара спродана братами* (с. 193) і *Безвольна жертво хатніх коромолів / В дім Путифара спродана братами* (с. 193).

Без волі немає долі, а недоля – це водночас неволя й нещастя. Про це каже поет у вірші «Розвіяли нас бурі...». Його ліричний герой змушений поневірятися на чужині – до цього спричинилися бурі й грози рідної землі: *Гей потоптали нашу долю, / Лиш сниться нам щасливий час* (с. 195). Життя на чужині – це неволя. На неї вказують її вірні супутники – погорда, лайки, глум, життя без визначеної мети. Саме вони спричинили Листопадовий зрив, який теж є образом-символом волі. Проте подія, що дала відчутти смак волі, була тільки миттю в кількасотлітній історії рабського буття нації: нові гнобителі, жорстокіші, прийшли на зміну давнім. Та той ковток вільного буття докорінно змінив натуру українську: *бо ми останні вже раби, / Що скніють в пугах без надій* (с. 228), *бо вже не можемо бути рабами, але, в силу обставин, і вольними не можемо бути* (с. 195).

До кола вербалізаторів концепту ВОЛЯ загалом, і його гіпонімів зокрема поет долучає розгорнуті метафори, див., для прикладу: *Сьогодні дивом взялися герої і рвуться пуга в віковій тюрмі* (с. 187); *Ти плоть свою розп'яв і на хресті вмирав, / Щоб винести з могил сином весільний дар* (с. 220); *Та наспіє хвиля, / Коли з лампад на кладбищах займеться / Така пожежа, що земля здригнеться* (с. 190); *І виснили на сих загонах Сон прадідів, воскресний день* (с. 225).

Окремого слова потребує синонім-лексема *свобода*, основний репрезентант концепту СВОБОДА, який об'єднують із концептом ВОЛЯ спільні елементи змісту, див., для прикладу, перше (і пряме) значення багатозначного слова *свобода*, пояснене, зокрема, і через відсилання до слова *воля* (СУМ 9, 1978, с. 78). Проте прикметно, що виявляємо цей концепт лиш в кількох останніх віршах збірки, суспільно-політичний пафос яких очевидний. Один із них має назву «Пісня пловців». Його смислова домінанта – рух уперед, попри всі небезпеки й труднощі (клекотить бездонний океан; туча громова здвигає гори хвиль; рокочуть буруни; круг нас гроза акул), бо дух, гартований у вогні страждань, не змиритися з рабством (Немає нам з дороги вороття / До підлих рабських пуг до плуга і до мук!), досягне, долаючи всі перешкоди (силоміць!), бажаної життєвої пристані – свободі:

Вперед, товариші! Хай дикий ураган
Підійме проти нас свою пекольну міць!
Ми переб'єм грудьми китучий океан
І в пристань свободи увійдем силоміць!
(Пісня пловців, с. 225)

Для автора актуальне оживлення свободи, відтворене, зокрема, написанням слова-номена з великої літери, втілення її в образі птаха, істоти, що найбільш свободолюбна, для якої небо і простір – її стихія, лиш там вона справжня і спроможна діяти – вірш «Ми мусимо!»: *Нас на своїх могутніх крилах / До хмар підійме **Свобода** – Покаже нам, сліпцям, вирій!* (с. 228). І віра в незнищенність потягу до неї – вірш «Так мало нас!..»: *Останній з нас / З руїн підійме Свободу* та у вільну Україну – вірш із прикметною назвою «Воскреснеш»:

З твого гордого коліна
Зросте плем'я нових Самсонів,
Що повалять стовпи кордонів.
І викотиться, мов лавіна,
З тюрми вільна Україна
(Воскреснеш, с. 230)

Репрезентація концепту ВОЛЯ, як стверджують дослідники і як засвідчують тексти збірки П. Карманського, неможлива поза зверненням до її концепту-антагоніста НЕВОЛЯ. Номенами останнього виступають в ній лексеми *неволя*: *На церкві повалилась баня, / І коні в ній стоять тепер. / До школи ходять на зібрання, / А вчитель наш в **неволі** вмер* (с. 200); *неслава*: *Чому лиш нам одним судилося жити **в неславі** / І за злочинства всіх жертовним бути козлом* (с. 211); *ярмо*: *Твій батько вік свій скоротав **в ярмі** / І вмер, не чувши заклику до зброї* (с. 187); *батькі*: *Дожити сорому такого / І жити, жити **під батогом** <...>* (с. 194); *обух*: *Хиріти під страшним **обухом** / І нидіти невольним духом!* (с. 195); *пута*: *Який чудовий сон!.. / Народ торощить пута <...>* (с. 215); *доля* (але в поєднанні з відповідними прикметниковими атрибутами, наприклад, *люта*): *Невже нам ще й тепер **лиха** присудить **доля** / Добути тільки скорб нових могил і ран* (с. 189). Акцентування на цих супутниках підневільного буття допомагає поетові . Карманському, з одного боку, пробудити відразу до нього й ненависть до всіх тих, хто усілякими способами його декларує й утверджує, а з другого, – реалізувати основну мету свого життя і творчості – виховати своїх земляків на відважних поборників волі та будівників незалежної України.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Усе наведене слугує обґрунтуванням висловленого на початку статті припущення, що мовному образу-концепту ВОЛЯ у концептосфері збірки Петра Карманського «За честь і волю» належить одна з провідних ролей, адже від нього радіують, з ним взаємодіють, йому підпорядковуються всі інші її компоненти, допомагаючи авторові 1) продемонструвати його складність, 2) переконати читача в найголовнішому: воля для людини й держави – найбільша цінність. Її не дарують і не отримують у спадок, її здобувають – трудом, потом, кров'ю, життям. Щодо першого важливо й таке. У концептуальному просторі конкретного автора не лише отримують вияв особливості його світосприйняття, світовідчуття й світо розуміння, але й риси загальнонаціонального менталітету, образ самої національної культури, ключові поняття соціуму; обростаючи новими сенсами, вони водночас поглиблюють і розбудовують кожен із їхніх компонентів. Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні інших одиниць концептосфери П. Карманського, зокрема мовного образу-концепту ЧЕСТЬ.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Карманський 1996	Карманський, Петро (1996). Ой люлі, смутку... (Поезії). Ужгород : Гражда
ЕС	Етимологічний словник української мови (1982) : в 7 т. (Т. 1.) Київ : Наукова думка.
МІ	Митрополит Іларіон. Етимологічно-семантичний словник української мови (1994) : в 4 т. (Т. IV). / Ред. і доповнення д-р М. Ласло-Куцюк. Вінніпег.
СБ	Словарь української мови (1907 – 1909) : у 4 т. (Т. I – IV). / Упор. Б. Грінченко. Київ. URL : https://r2u.org.ua/data/(1907-1909).pdf .
СУМ	Словник української мови (1970 – 1980) : в 11 томах. Київ : Наукова думка.
ТС	Тимченко, С. (2002). Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст. Книга 1 / Підгот. до видання В. В. Німчук та Г. І. Лиса. Київ – Нью-Йорк.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Арутюнова, Н. Д. (2003). «Воля» и «свобода». *Логический анализ языка. Космос и хаос: Концептуальные поля порядка и беспорядка*, 73 – 99. Москва : Индрик.

Беценко, Т. А. (2017). Концепт ВОЛЯ в українському народному героїчному епосі (думах). *Лінгвістика*, 1 (36), 85–93.

Василенко, О. М., Семенишин, О. І. (2016). Лінгвокультурні концепти «воля / свобода (liberty/ freedom). *Гілея : науковий вісник*, 104, 116 – 119. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_104_33.

Голомб, Л. (1996). Митець незвичайної долі. *П. Карманський. Ой люді, смутку...* (Поезії), 3 – 22. Ужгород : Гражда.

Голубовская, И. А. (2002). *Этнические особенности языковых картин мира : монография*. Киев : Издательско-полиграфический центр «Киевский университет».

Вежбицкая, Анна. (2001). *Понимание культур через посредство ключевых слов / Пер. с англ. А.Д. Шмелева*. Москва : Языки славянской культуры.

Грицай, Остап. (1922). Естетико-критичні висновки. *Українська література революційної доби: з приводу літературної анкети «Українського прапора»*, 11 – 29. Львів; Відень : [Накладом Укр. Прапора], 1922. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21ST-N=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001746.

Дорошенко, В. (1948). 1 листопада 1918: Великий Листопад. *Тридцять років Листопадового зриву 1918 – 1948*. Регенсбург: Накладом видавництва «Червоної Калини», 3 – 6. 1948. URL : <https://www.istpravda.com.ua/themes/rev100/chroniclers/2018/11/1/153190/>

Карманський, Петро (1922). Відповідь на анкету «Українського прапора». *Український прапор*, 4, 2.

Кононенко, Віталій. (2004). *Концепти українського дискурсу: монографія*. Київ–Івано-Франківськ.

Кочан, Ірина. (2016). Заголовки малої прози Івана Франка як актуалізатори художнього тексту. *Проблеми гуманітарних наук: зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Філологія*, 38, 57 – 65.

Ляхова, О.В. (2016). Словотвірний аспект в аналізі концепту ВОЛЯ. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*, 74, 124 – 129.

Мокієнко, А. К. (2004). Воля як світ в Шевченковому мікрокосмі. *Вивчаємо мову та літературу*, 5, 2 – 5.

Никитина, Л. Б. (2011). Языковой образ-концепт: о природе сложного термина. *Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение*, 24 (239), 57, 97 – 99.

Огар, Анна. (2021). Мовний образ землі (на матеріалі роману-панорами М. Магіос «Букова земля»). *Рідне слово в етнокультурному вимірі : зб. наук. праць / Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*, 53 – 62. Дрогобич : Півсвіт.

Приходько, А. Н. (2013). *Концепты и концептосистемы*. Днепропетровск : Белая Е. А.

Шмелев, А. Д. (2018). Еще раз о русских словах свобода и воля. *Вестник РУДН. Серия: Лингвистика*, 22, 3, 675 – 700.

Янченко, Ю. А. (2018). Концепт СВОБОДА у поетичному дискурсі Аркадія Казки: образна, понятійна та ціннісна складові. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*, 78, 48 – 51.

Яремко, Ярослав, Лужецька, Наталія. (2021). *Іван Франко і поступові новітньої лінгвістики*. Львів : Видавництво «Апріорі».

Яцкевич, О. О. (2009). Концепт «Воля» в українській мовній картині світу : автореф. дис ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків.

Rajdzińska, Anna (2013). Jaka wola, taka dola. *Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury*. T. 25. S. 143 – 160. Lublin : [Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskie](http://dlibra.umcs.lublin.pl/Content/19442/czas18669_25_2013.pdf). URL : http://dlibra.umcs.lublin.pl/Content/19442/czas18669_25_2013.pdf.

Grygiel, Marcin (2013). Asocjacyjny wymiar konceptu СЛОБОДА (wolność) w języku serbskim *Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury*. (T. 25), 161 – 181. Lublin : [Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskie](http://dlibra.umcs.lublin.pl/Content/19442/czas18669_25_2013.pdf). URL : http://dlibra.umcs.lublin.pl/Content/19442/czas18669_25_2013.pdf.

REFERENCES

Arutyunova, N. D. (2003). «Volya» i «svoboda» [“Will” and “freedom”]. Logicheskii analiz yazyka. Kosmos i khaos : Kontseptualnye polya poriyadka i besporiyadka – *Logical analysis of language. Space and Chaos : Conceptual Fields of Order and Disorder*, 73 – 99. Moscow : Indrik. [in Russian]

Betsenko, T. A. (2017). Kontsept VOLIA v ukrainskomu narodnomu heroichnomu eposi (dumakh) [The concept of WILL in the Ukrainian folk heroic epoch (thoughts)]. *Linhvistyka – Linguistics*, 1 (36), 85 – 93. [in Ukrainian]

Vasylenko, O. M., Cemenyshyn, O. I. (2016). Lihvokulturni kontsepty «volia / svoboda (liberty/ freedom) [Linguocultural concepts “will / freedom (liberty / freedom)]. *Hileia : naukovyi visnyk – Gileya : scientific newsletter*, 104, 116 – 119. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_104_33. [in Ukrainian]

Vezhbitskaya, Anna. (2001). *Ponimaniye kultur cherez posredstvo klyuchevykh slov* [Understanding cultures through keywords]. (A. N. Shmeleva, Trans.). Moscow : Yazyki slavyanskoy kultury. [in Russian]

Holomb, L. (1996). Mytets nezvychainoi doli [An artist of unusual destiny]. *P. Karmanskyi. Oi liuli, smutku... (Poezii) – P. Karmansky. Oh Luli, sorrow... (Poetry)*. Uzhhorod : Grazhda, 3 – 22. [in Ukrainian].

Golubovskaya. I. A. (2002). Etnicheskiye osobennosti yazykovykh kartin mira : Monografiya [Ethnic features of linguistic pictures of the world: Monograph]. Kiev : Izdatelsko-poligraficheskii tsentr «Kiyevskiy universitet». [in Russian]

Hrytsai, Ostap. (1922). Estetyko-krytychni vysnovky [Aesthetic and critical conclusions]. *Ukrainska literatura revoliutsiinoi doby: Z pryvodu literaturnoi ankety «Ukrainskoho prapora» – Ukrainian literature of the revolutionary era: On the literary questionnaire «Ukrainian flag»* (pp. 11 – 29). Lviv; Viden: [Nakladom Ukr. Prapora]. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001746. [in Ukrainian]

Doroshenko, V. (1948). 1 lystopada 1918: Velykyi Lystopad. [1 leaf fall 1918: Great leaf fall]. *Trydtsiati rokovyny Lystopadovoho zryvu 1918 – 1948 – Thirty Fates of the Leaf-Falling Beast 1918* (pp. 3 – 6). Rehensburh : Nakladom vydavnytstva «Chervonoï Kalyny». URL : <https://www.istpravda.com.ua/themes/rev100/chroniclers/2018/11/1/153190/>. [in Ukrainian]

Karmanskyi, Petro (1922). Vidpovid na anketu «Ukrainskoho praporu» [Answer to the questionnaire of the „Ukrainian flag”]. *Ukrainskyi prapor – Ukrainian flag*, 4, 2.

Kononenko, Vitalii. (2004). Kontsepty ukrainskoho dyskursu [Concept of Ukrainian discourse]. Kyiv–Ivano-Frankivsk. [in Ukrainian]

Kochan, Iryna. (2016). Zaholovky maloi prozy Ivana Franka yak aktualizatory khudozhnogo tekstu [Ivan Franko’s short prose titles as actualizers of an artistic text]. In Nadiya Skotna, Maria Fedurko (Eds). *Problemy humanitarnykh nauk: zb. nauk. prats Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Filolohiia – Problems of humanities collection of scientific works of Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko. Philology Series*, 38, 57 – 65. [in Ukrainian]

Liakhova, O.V. (2016). Slovtvirnyi aspekt v analizi kontseptu VOLIA [Word-forming aspect in the analysis of the concept of WILL]. *Bulletin of VN Karazin Kharkiv National University. Philology Series – Bulletin of Kharkiv National University of the Name of V. N. Karazin. Series «Philology»*, 74, 124 – 129. [in Ukrainian]

Mokiienko, A. K. (2004). Volia yak svit v Shevchenkovomu mikrokosmi [Will as the world in Shevchenko’s microcosm]. *Vyvchaiemo movu ta literature – We study language and literature*, 5, 2 – 5. [in Ukrainian]

Nikitina, L. B. (2011). Yazykovoy obraz-kontsept: o prirode slozhnogo termina [Linguistic image-concept: about the nature of a complex term]. *Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Filologiya. Iskusstvovedeniye.* – Bulletin of the Chelyabinsk State University. Philology. Art criticism, 24 (239), 57, 97 – 99. [in Russian]

Ohar, Anna. (2021). Movnyi obraz zemli (na materiali romanu-panoramy M. Matios «Bukova zemlia») [Linguistic image of the earth (on the material of the novel-panorama by M. Matios “Beech land”)]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri : zbirnyk naukovykh prats – Native word in ethnocultural dimension: collection of scientific works*, 53 – 62. Drohobych : Pósvit

Prikhodko, A. N. (2013). Kontsepty i kontseptosistemy [Concepts and concept systems]. Dnepropetrovsk : Belaya E. A. [in Russian]

Shmelev, A. D. (2018). Eshche raz o russkikh slovakh svoboda i volya [Once again about the Russian words freedom and will]. *Vestnik RUDN. Seriya : Lingvistika. Russian Journal of Linguistic – RUDN Bulletin. Series: Linguistics. Russian Journal of Linguistic*, 3, 22, 675 – 700. [in Russian]

Ianchenko, Yu. A. (2018). Kontsept SVOBODA u poetychnomu dyskursi Arkadii Kazky: obrazna, poniatiina ta tsinnisna skladovi [The concept of FREEDOM in the poetic discourse of Arkady Kazka : figurative, conceptual and value components]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu imeni V. N. Karazina Seriya*

«*Filologia*» – *Bulletin of VN Karazin Kharkiv National University Series “Philology”*, 78, 48 – 51. [in Ukrainian]

Iaremko, Yaroslav, Luzhetska, Nataliia. (2021). *Ivan Franko i postup novitnoi lnhvistyky* [Ivan Franko and the progress of modern linguistics]. Lviv : Vydavnytstvo «Apriori». [in Ukrainian].

Iatskevych, O. O. (2009). Kontsept «Volia» v ukrainskii movnii kartyni svitu [The concept of “Will” in the Ukrainian language picture of the world] (Abstract of the candidate’s dissertation). Kharkiv [in Ukrainian]

Pajdzińska, Anna (2013). Jaka wola, taka dola [What will, such a lot]. *Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury – Ethnolinguistics. Problems of language and culture* (T. 25), 143 – 160. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskie. URL : http://dlibra.umcs.lublin.pl/Content/19442/czas18669_25_2013.pdf. (in Polish)

Grygiel, Marcin (2013). Asocjacyjny wymiar konceptu СЛОБОДА (wolność) w języku serbskim [The associative dimension of the concept of FREEDOM (freedom) in Serbian]. *Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury – Ethnolinguistics. Problems of language and culture* (T. 25), 161 – 181. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskie. URL : http://dlibra.umcs.lublin.pl/Content/19442/czas18669_25_2013.pdf. [in Polish]